

SKĄD WIADOMO, ILE LAT MAJĄ NAJSTARSZE DĘBY W POLSCE, CZYLI KTÓRY DĄB JEST NAJSTARSZY

Wiek starych drzew interesuje miłośników przyrody o dawna. Zwłaszcza monumentalne dęby budziły podziw i szacunek. Aby dodać im splendoru przypisuje się im uczestnictwo w historycznych wydarzeniach i odpowiedni do tych wydarzeń wiek. Niestety ustalenie rzeczywistego wieku tych imponujących drzew nie jest proste.

Długość życia drzewa w naszej strefie klimatycznej można ustalić po ścięciu drzewa na pniaku, licząc przyrosty roczne, tzw. „słoje”. Mniej inwazyjna jest metoda z wykorzystaniem świdra przyrostowego Presslera. Pozwala on uzyskać próbkę średnicy ok. 4 mm, na której można policzyć przyrosty roczne. W przypadku najstarszych dębów metoda ta ma jednak swoje ograniczenia. Świdry mają maksymalnie 80 cm długości i pozwalają dowiercić się do rdzenia drzew o maksymalnym obwodzie ok 5 m, podczas gdy najstarsze dęby mogą mieć nawet 10 m obwodu. W najbardziej znanym opracowaniu dotyczącym starych drzew pt. „Najstarsze drzewa w Polsce” [3], wiek okazałych drzew określano przy użyciu świdra 40-centymetrowego. Głównym problemem w określaniu wieku dębów jest brak wewnętrznej części pnia, spowodowany próchnieniem. Czasem zachowane jest tylko kilkanaście centymetrów zdrowego drewna. W takich przypadkach jedyną metodą pozwalającą określić nam przybliżony wiek drzewa jest jego oszacowanie na podstawie zmierzonych przyrostów i odległości brakującej do rdzenia. Przyjmując, że drzewa są okrągłe, brakującą odległość od rdzenia można estymować na podstawie długości wywiertu i obwodu. Ostatni parametr pozwala wyliczyć promień drzewa, od którego należy odjąć grubość kory, która w przypadku starych dębów ma zazwyczaj 4–5 cm. Dla brakującej części pnia trzeba jeszcze przyjąć średnią szerokość przyrostu. Wartość tę można szacować na podstawie zmierzonych przyrostów albo na podstawie przyrostów młodszych dębów rosnących w sąsiedztwie. Do tak oszacowanej liczby przyrostów należy dodać liczbę lat potrzebną do osiągnięcia przez badane drzewo wysokości pomiaru. W przypadku pobierania próbek z wysokości 1,3 m jest to 7–10 lat. Szacowanie wieku bardzo utrudnia fakt różnego tempa przyrostów dębów na grubość. Średnia szerokość przyrostów badanych przeze mnie okazałych dębów wynosi od 0,8 mm/rok do 4,6 mm/rok. Wynika z tego, że dąb o „pomnikowym” obwodzie 380 cm może mieć od około 130 do ponad 600 lat.

Przez wiele lat za najstarszy dąb w Polsce uważany był rosnący koło Piotrowic „Chrobry”. Po pojawieniu się informacji, że rosnący koło Ustronia Morskiego dąb „Bolesław” ma około 800 lat, zostałem poproszony o weryfikację wieku „Chrobrego”. Dąb ten jest wewnątrz wypróchniały. Świdrem o długości 80 cm starałem się pobierać materiał w miejscu, w którym ścianka pnia jest najgrubsza. Najdłuższy wywiert miał prawie 60 cm długości i zawierał 267 przyrostów rocznych, których średnia szerokość wynosiła 2,2 mm/rok. Do rdzenia brakowało około 1 metra. Na podstawie wywiertów z dębów rosnących w okolicy określono średni przyrost w brakującej części pnia na 2,3–2,0 mm/rok i następnie oszacowano wiek drzewa na 680 do 760 lat. Według szacunków Pacyniaka w 2019 roku „Chrobry” powinien mieć 762 lata. Kilka lat później pojawiła się możliwość określenia wieku dębu „Bolesław”, który został powalony przez wichurę w nocy z 31 maja na 1 czerwca 2016 roku. Analizy dendrochronologiczne wykonano również w oparciu o pomiary spróchniałego wnętrza (murszu) wydobytego z centralnej części pnia. Oszacowany przeze mnie wiek na podstawie pomierzonych przyrostów rocznych wyniósł 415 z tolerancją 30 lat. Fragment murszu pobrany z wnętrza pnia został dodatkowo wydatowany metodą radiowęglową. Wiek drzewa na podstawie tej analizy wynosi 381 ± 22 . Zarówno pierwsza, jak i druga zastosowana metoda datowania potwierdza wcześniejsze szacunki wykonane na podstawie pomiarów pierśnicy i analizy siedliska zawartej w książce „Drzewa Polski” [5], w której określono wiek „Bolesława” na ok. 400 lat.

Przy okazji badań, które doprowadziły do sklonowania najstarszych dębów w Polsce, określiłem też wiek rosnącego w parku pałacowym w Rogalinie dębu „Rus”. Najdłuższy wywiert, jaki udało się pobrać, miał 24 cm i zawierał 166 przyrostów o średniej szerokości wynoszącej 1,4 mm/rok. Do domniemanego rdzenia brakowało około 130 cm. Prawdopodobny przyrost w brakującej części pnia szacowany na podstawie rosnących w okolicy drzew wynosi od 2,2 do 1,8 mm/rok. Z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy zatem szacować wiek tego drzewa na 750–870 lat. Mający około 800 lat „Rus” jest więc prawdopodobnie najstarszym dębem w Polsce.

Tak jak z całą pewnością trudno jednoznacznie powiedzieć, ile lat ma najstarszy dąb w Polsce, nie ma żadnych wątpliwości, że najbardziej znanym starym dębem jest rosnący w okolicy Zagańska „Bartek”.

Potwierdza to analiza zapytań dostępna w wyszukiwarce Google. Przyjmując za 100% zapytania o „Dąb Bartek”, „najstarsze drzewa w Polsce”, „cis w Henrykowie”, „dąb Chrobry” i „dąb Bolesław” w 2018 roku, „dąb Bartek” stanowił aż 75 % wszystkich zapytań. „Najstarsze drzewo w Polsce” stanowiło 17% zapytań, kolejno pytano o „dąb Chrobry” – 5%, „dąb Bolesław” – 4%. Pytania o będący prawdopodobnie najstarszym drzewem w Polsce „cis w Henrykowie” stanowiły mniej niż 1%.

Szczegółowy opis „Bartka” pojawia się już w roku 1829 w czasopiśmie leśnym „Sylwan” [1]. W 1934 roku dąb ten wygrał konkurs na „najokazalsze drzewo w Polsce” zorganizowany przez branżowe pismo „Przemysł Drzewny”. W 1967 roku wiek „Bartka” oszacowano na 636 lat (688 w 2019 r.) [2]. Wiek tego drzewa można obliczyć też w inny sposób. Na podstawie pomiarów obwodu w roku 1829 podanych w „Sylwanie” i pomiarów opublikowanych w 2009 roku [4] można obliczyć średnie tempo przyrostu na grubość i na tej podstawie oszacować wiek najbardziej znanego polskiego dębu. Obwód u podstawy

w 1829 roku (za rok pomiaru przyjęto rok publikacji) wynosił 27,5 stopy, a w roku 2009 12,4 m. W Królestwie Polskim w czasie pierwszego pomiaru obowiązywała stopa nowopolska, długości 0,288 m. Przyrost promienia po 180 latach wyniósł więc 71 cm, a średnia szerokość przyrostu rocznego 3,7 mm/rok. Jest to wartość typowa dla starych dębów rosnących w dobrych warunkach świetlnych i glebowych. Przyjmując, że średni przyrost roczny był podobny we wcześniejszym okresie życia „Bartka”, jego wiek wynosi w roku 2019 około 540 lat.

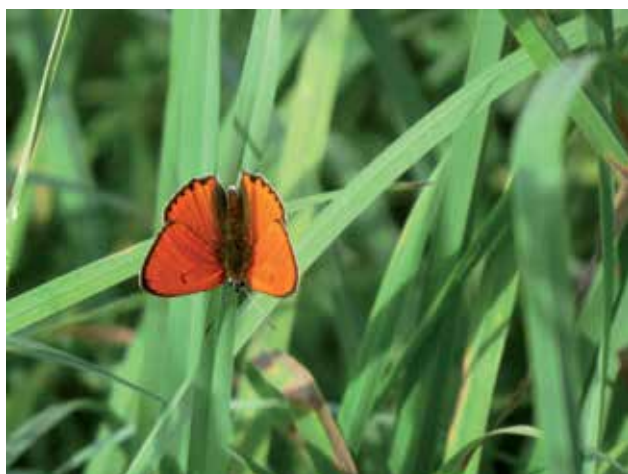
Czytając o starych dębach pamiętajmy więc, że ich wiek został oszacowany na podstawie przyjętych założeń i powinien być traktowany orientacyjnie. Z drugiej strony zbieżność szacunków wykonywanych przez różnych badaczy pozwala wierzyć, że najczęściej nie odbiegają one bardzo od rzeczywistości.

dr inż. Krzysztof Ufnalski
e-mail: krzys@man.poznan.pl
biolog, Instytut Dendrologii PAN

Bibliografia

1. Anonim, 1829. Opisanie dębu znakomitej wielkości, Sylwan T.6 nr 1: 97-99.
2. Pacyniak C. 1967. Wiek najokazalszych drzew rosnących w Polsce. Sylwan 6–7: 155–161.
3. Pacyniak C., 1992. Najstarsze drzewa w Polsce. Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
4. Zarzyński P., Tomusiak R. 2009. Dwanaście najgrubszych dębów szypułkowych (*Quercus robur* L.) Polski Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego, vol 57: 117-127.
5. Zarzyński P., Tomusiak R., Borkowski K., 2016. Drzewa Polski. Najgrubsze. Najstarsze. Najśłynniejsze. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

MAZURSKA PRZYRODA WCIĄŻ ZADZIWIWA...

Ryc. 1. Czerwończyk nieparek. Fot. M. Olszowska.

Łąki na peryferiach Mrągowa przyciągają uwagę nie tylko wiosną, ale też latem. Rankiem roślinność lśni kroplami rosy. W powietrzu unosi się miodny zapach, a kolory zadziwiają. Łąki kryją niespodzianki. Zadziwiłam się, gdy zauważyłam czerwończyka nieparka (*Lycaena dispar*) z rodziny modraszkowatych (*Lycaenidae*). Jego skrzydła mają rozpiętość 30–45 mm. Motyl ten występuje w Polsce, ale nie jest liczny. Samca łatwo pomylić z mniejszym czerwończykiem dukacikiem (*Lycaena virgaureae*). Wierzch skrzydeł samca czerwończyka nieparka jest czerwono-pomarańczowy z metalicznym połyskiem. Na każdym przednim skrzydle występuje ciemna plamka, zaś na skrzydle tylnym brunatna przepaska i szeroka brunatna plama, znajdująca się przy wewnętrznym brzegu skrzydła (Ryc. 1). Samica jest trochę większa